

Kamila Augustyn
Grzegorz Czapnik

13

Publikacja konferencyjna

- 13.1. Cel i znaczenie publikacji konferencyjnej
- 13.2. Strategia publikacyjna
 - 13.2.1. Dobór tekstów
 - 13.2.2. Proces recenzyjny tekstów
 - 13.2.3. Forma wydawnicza
 - 13.2.4. Ustalenie strategii
- 13.3. Planowanie, organizacja i realizacja publikacji
- 13.4. Finansowanie oraz rozliczanie publikacji konferencyjnej
 - 13.4.1. Wycena publikacji konferencyjnej
 - 13.4.2. Finansowanie publikacji
 - 13.4.3. Rozliczenie publikacji konferencyjnej
- 13.5. Informacje dla autorów

13. Publikacja konferencyjna

Kamila Augustyn

Uniwersytet Wrocławski
Instytut Nauk o Informatyce i Mediach
e-mail: kamila.augustyn@uwro.edu.pl
<https://orcid.org/0000-0002-8395-8470>

Grzegorz Czapnik

Uniwersytet Łódzki
Katedra Informatologii i Bibliologii
e-mail: grzegorz.czapnik@uni.lodz.pl
<https://orcid.org/0000-0001-5396-0812>

Publikacja konferencyjna może być cennym dopełnieniem obrad. Ma znaczenie naukowe, dokumentacyjne oraz promocyjne. Może zachęcić do aktywnego udziału w konferencji. O kształcie publikacji oraz kwalifikacji poszczególnych tekstów decyduje najczęściej komitet naukowy we współpracy z kierownikiem konferencji. Udział kosztów publikacji w budżecie konferencji zależy od formy, objętości i miejsca wydania.

Pytania badawcze

- Jak jest znaczenie publikacji konferencyjnej?
- Jakie są dostępne warianty publikowania wydawnictw pokonferencyjnych?
- Jak przebiega planowanie, organizacja i realizacja publikacji?
- Jak finansować oraz rozliczać koszty publikacji konferencyjnej?
- Jakie informacje dotyczące publikacji organizatorzy powinni udostępnić autorom tekstów?

Komunikacja naukowa podczas konferencji ma charakter ustny i bezpośredni, co powoduje, że przekazywane treści trafiają zwykle do wąskiego kręgu odbiorców – uczestników obrad. Przebieg sesji oraz specyfika poszczególnych form wystąpień najczęściej nie pozwalają na przedstawienie w sposób wyczerpujący zastosowanych metod oraz pełnych wyników badań. Przewyciężenie wymienionych ograniczeń umożliwia publikacja konferencyjna.

13.1. Cel i znaczenie publikacji konferencyjnej

Niemal każdej konferencji naukowej o statusie krajowym lub międzynarodowym towarzyszy jakaś forma publikacji tekstów, w różnym zakresie oddających zagadnienia podejmowane podczas obrad. Wydanie ich w formie piśmienniczej pozwala na osiągnięcie następujących celów:

- **szczegółowe przedstawienie wystąpień konferencyjnych oraz ich rozwinięcie i uzupełnienie, zwłaszcza o treści, które nie mogły być w pełni zaprezentowane podczas konferencji** z powodu ograniczeń formalnych, w tym przede wszystkim krótkiego czasu wystąpień, uniemożliwiającego prelegentom przedstawienie wszystkich istotnych szczegółów i aspektów omawianych zagadnień; do takich treści należą często: analiza literatury przedmiotu, opis wykorzystanych metod, technik i narzędzi badawczych, kompletne wyniki badań i szeroka dyskusja nad omawianymi zagadnieniami; opublikowanie omawianego podczas obrad tekstu pozwala autorom zaprezentować pełny wywód zamiast wyłącznie najważniejszych faktów;
- **utrwalenie przekazywanych treści i dokumentowanie obrad** – zgodnie z sentencją *Verba volant, scripta manent*¹ zapis wygłaszanych treści pozwala zapobiec ich utracie; utrwalone w postaci piśmienniczej streszczenia, wystąpienia i obszerniejsze artykuły dokumentują badania oraz koncepcje, które były omawiane podczas obrad;
- **rozszerzenie grona odbiorców zagadnień omawianych podczas konferencji poza grupę uczestników wydarzenia** – o ile bezpośredni i aktywny udział w wydarzeniu naukowym jest zarezerwowany dla ograniczonego grona odbiorców, o tyle zapoznanie się z publikacją będącą owocem konferencji pozostaje dostępne dla wszystkich zainteresowanych poruszaną problematyką;
- **wprowadzenie omawianych podczas konferencji idei i badań do obiegu piśmiennictwa naukowego** – dzięki publikacji zarówno w postaci drukowanej, jak i elektronicznej omawiane podczas konferencji koncepcje i badania włączają się w obieg piśmiennictwa naukowego.

¹ Tłum.: „Słowa ulatują, pismo pozostaje”.

Jak podkreślił Paul Wasserman:

Nauka jest wiedzą społeczną, a rozwój jej zależy od możliwości utrwalenia jej wyników, by mogły stać się dostępne badaniu innych uczonych w celu ich zweryfikowania, poddania krytyce i udoskonaleniu (Wasserman, 1994, s. 5).

Michela Montesi i John Mackenzie wykazali w swoich badaniach, że publikacje konferencyjne „mogą pokazywać zdolność do innowacji i proponowania nowych pomysłów” (Montesi & Mackenzie, 2008, s. 828).

- **promocja konferencji wśród potencjalnych uczestników** – choć udział w konferencjach jest jedną z podstawowych form aktywności naukowej, to w systemach oceny dorobku naukowego nawet aktywne uczestnictwo jest oceniane znacznie niżej niż działalność publikacyjna; dlatego możliwość publikacji przedstawianych treści w wydawnictwie, które jest uwzględnione w tych systemach, może wpłynąć na decyzję potencjalnych uczestników o udziale w spotkaniu naukowym;
- **promocja i popularyzacja konferencji w środowisku naukowym** (oraz zagadnień podejmowanych w jej ramach) – publikacja konferencyjna może kształtować markę samej konferencji, np. gdy materiały konferencyjne zostaną wydane w uznanej serii wydawniczej lub specjalnym numerze wysoko punktowanego czasopisma; Wasserman, omawiając znaczenie publikacji konferencyjnych w obiegu informacji w nauce i technice, zauważył:

Informacyjne produkty konferencji są ważnym elementem komunikacji naukowej. Wiele referatów zdaje sprawę z badań na wiele miesięcy przed opublikowaniem ich wyników w prasie fachowej. Często takie robocze komunikaty nigdy nie pojawiają się w druku, a dzięki konferencjom stają się istotnym elementem w łańcuchu przekazywania informacji. Konferencje i sympozja mają różnorodny charakter, ale ich dokumentacja jest jeszcze bardziej zróżnicowana. Czasami są to preprinty abstraktów lub pełnych tekstów referatów, drukowane lub powielane i rozsyłane po to, aby uczestnicy mogli zapoznać się z nimi jeszcze przed obradami. Są też materiały pokonferencyjne – zawierające formalnie opublikowane teksty referatów, a niekiedy także sprawozdania z dyskusji (Wasserman, 2012, s. 10).

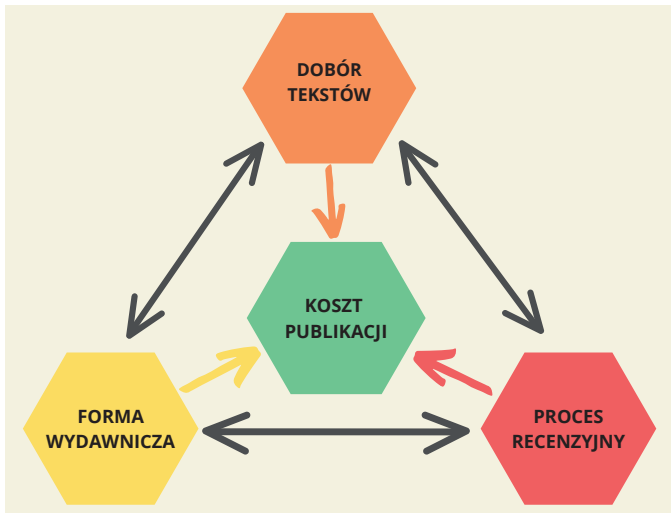
- **promocja uczelni, jednostki organizującej konferencję, prowadzonych przez nią badań, projektów i kierunków studiów** – publikacja konferencyjna może zawierać materiały informacyjne, promujące inną działalność instytucji organizatora, w tym badania naukowe, publikacje pracowników, a także działalność dydaktyczną; taki sposób promowania może być szczególnie skuteczny w wypadku publikacji elektronicznej, ze względu na jej potencjalnie nieograniczony zasięg rozpowszechnienia.

13.2. Strategia publikacyjna

Członkowie komitetu naukowego w porozumieniu z kierownikiem konferencji już na wstępnym etapie organizacji wydarzenia powinni ustalić odpowiednią strategię publikacyjną, w której zostaną uwzględnione trzy kluczowe aspekty planowanej publikacji konferencyjnej:

- dobór tekstów,
- proces recenzyjny tekstów,
- forma wydawnicza.

Poszczególne elementy strategii publikacyjnej są powiązane wzajemnymi zależnościami, mają też bezpośredni wpływ na koszt publikacji². Jeżeli organizatorzy konferencji mogą wybierać spośród wielu konkurencyjnych ofert usług wydawniczych (w trybie konkursu ofert), obszarem decyzyjnym będzie również koszt publikacji (zob. ilustracja 13.1).

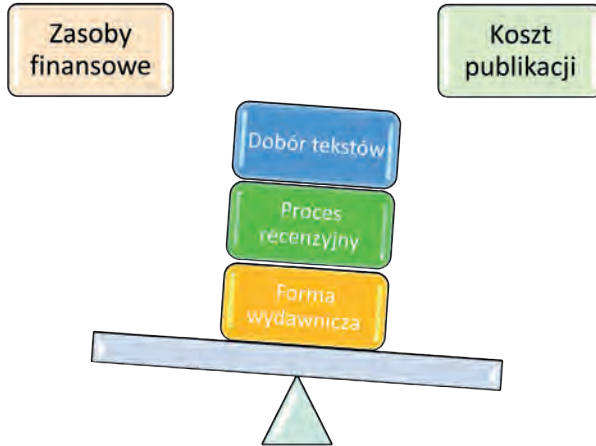
Ilustracja 13.1. Obszary decyzyjne w planowaniu publikacji konferencyjnej
Źródło: opracowanie własne. Opracowanie graficzne Przemysław Krysiński.

Możliwości wyboru rodzaju publikacji konferencyjnej oraz ścieżki publikacyjnej³ są zawsze ograniczone przez zarezerwowane na ten cel zasoby finansowe. Organizator

² Koszt publikacji jest tu rozumiany jako łączne zobowiązanie finansowe organizatora, związane z jej wydaniem. Charakterystykę kosztów publikacji konferencyjnej przedstawiono w podrozdziale 13.4.1.

³ Ścieżka publikacyjna jest tu rozumiana jako wybrany (najczęściej z kilku możliwych), model procesu publikacji. Elementami tego modelu mogą być: zasady doboru tekstów (por. podrozdział 13.2.1), zasady recenzowania (podrozdział 13.2.2), forma wydawnicza publikacji (podrozdział 13.2.3) oraz inne zmienne, jak miejsce publikacji i warunki licencyjne udostępniania (por. np. Polityka NCN, 2020, s. 3–4).

powinien równoważyć przewidywane koszty z posiadanymi lub zakładanymi zasobami finansowymi (ilustracja 13.2). W długim okresie, który dzieli planowanie konferencji od wydania publikacji konferencyjnej, może zmienić się wysokość środków finansowych (np. gdy zgłosi się mniejsza niż oczekiwano liczba uczestników obrad lub gdy uda się na czymś zaoszczędzić) i kosztów publikacji (np. w efekcie podwyżki cen papieru). Strategia publikacyjna powinna być modyfikowana w zależności od zmieniającej się, bieżącej sytuacji.

Ilustracja 13.2. Strategia publikacji w kontekście równoważenia kosztów i zasobów finansowych

Źródło: opracowanie własne.

W kolejnych podrozdziałach omówiono obszary strategii publikacyjnej oraz scharakteryzowano ich wpływ na koszt publikacji. Zagadnienia związane z jej finansowaniem przedstawiono w podrozdziale 13.3.

13.2.1. Dobór tekstów

Podstawową kwestią, którą muszą rozstrzygnąć komitet organizacyjny oraz komitet naukowy każdej konferencji, jest wybór odpowiedniej strategii doboru tekstów, które mają znaleźć się w publikacji. Można uwzględnić wszystkie teksty przesłane przez autorów wystąpień (które przejdą ewentualny proces recenzji), dzięki czemu zostanie zgromadzony obszerny materiał, który po wydaniu będzie pełnił funkcję dokumentacyjną, stanie się też cennym źródłem informacji o kierunkach i trendach rozwoju omawianych obszarów nauki. Brak selekcji tekstów może jednak spowodować, że ich forma i jakość merytoryczna będą znacząco od siebie odbiegać (por. podrozdział 13.2.2). Filip Nalaskowski i Mirosław Zientarski podkreślają, że:

tego typu publikacje bywają bardzo niespójne i nierówne [...]. Teksty bardzo znacząco się od siebie różnią, tak tematyką – odbiegającą od zagadnień konferencji – jak i poziomem, długością, „naukowością” itd. Skutkiem takiego stanu rzeczy, jest zalew bibliotek publikacjami konferencyjnymi o wartości makulatury (Nalaskowski & Zientarski, 2012).

Duża liczba tekstów najpewniej przyczyni się również do wzrostu kosztów wydania całej publikacji. Organizatorzy mogą próbować go ograniczyć, zmniejszając limity objętości poszczególnych artykułów.

Strategia selektywna polega na wybraniu z góry określonej liczby publikacji (lub ustaleniu górnego limitu) najlepszych tekstów, które zostaną opublikowane w wydawnictwie pokonferencyjnym. Przyjęcie takiego limitu wiąże się z koniecznością oceny i selekcji artykułów nadesłanych przez autorów. Za wybór tekstów odpowiada komitet naukowy lub grono recenzentów zewnętrznych, wyznaczonych przez wydawcę publikacji.

Jeżeli organizatorzy konferencji dysponują odpowiednimi zasobami finansowymi, mogą pokusić się o połączenie obu strategii, wydając dwie publikacje o różnym charakterze i przeznaczeniu. Taka praktyka jest charakterystyczna dla niektórych dużych, cyklicznych konferencji i kongresów. Publikacje, które odpowiadają pierwszej z omawianych strategii, są określane terminem *proceedings*⁴, a ich zadaniem jest przede wszystkim syntetyczne, dokumentacyjne przedstawienie wszystkich wystąpień konferencyjnych. Często są przygotowywane jeszcze przed rozpoczęciem konferencji i wręczane uczestnikom w „teczkach konferencyjnych” (por. podrozdział 3.2.3). Poszczególne teksty mogą mieć formę rozszerzonych abstraktów lub krótkich artykułów. Materiały konferencyjne o charakterze „publikacji wewnętrznej” podlegają wyłącznie recenzji komitetu naukowego, czasem są jednak wydawane w postaci oddzielnych serii wydawniczych lub numerów specjalnych czasopism naukowych. Przykładem może być czasopismo „IEEE Conference Proceeding”, które jest opisywane jako „opublikowany zbiór artykułów technicznych przyjętych do prezentacji na konferencji” (IEEE.org, 2022a). Po konferencji przygotowywana jest natomiast publikacja, na którą składają się wybrane teksty spełniające najwyższe standardy naukowe. Podstawą doboru tekstów jest z reguły recenzja zewnętrzna, przeprowadzana przez specjalistów wybranych przez redakcję serii wydawniczej lub czasopisma. Dzięki selekcji można opublikować najlepsze artykuły bez skrótów. Dużym, cyklicznym konferencjom towarzyszą również uznane serie wydawnicze, określane tytułem „*transactions*” (np. „IEEE Transactions on Industry Applications”⁵), które obejmują starannie wyselekcjonowane teksty.

⁴ Polskim odpowiednikiem są „materiały konferencyjne”, należy jednak zaznaczyć, że zakres tego pojęcia jest szerszy, gdyż obejmuje również tzw. książki abstraktów, czyli zebrane i opublikowane abstrakty wystąpień konferencyjnych.

⁵ Redaktorzy tego tytułu zastrzegli, że zgłaszane materiały musiały być zaprezentowane na konferencji: „Podstawową zasadą tej polityki jest to, że wyjaśnienie i obrona utworu twarzą w twarz dostarcza autorom cennych informacji zwrotnych na temat wszelkich ograniczeń i możliwości ulepszenia pracy. Wykorzystując informacje zwrotne uzyskane podczas prezentacji pracy na konferencji, autorzy mogą dalej ulepszać swoje artykuły przed publikacją w *Transactions on Industry Applications* [...]. Ta polityka oznacza, że autorzy nie mogą bezpośrednio przysyłać artykułów do *Transactions*... [...]. Autorzy muszą zostać zaproszeni do przedstawienia swoich prac do przeglądu przez Komitet Techniczny po prezentacji na konferencji” (IEEE.org, 2022b, tłum. własne).

13.2.2. Proces recenzyjny tekstów

Publikacje wydawane wyłącznie „do użytku wewnętrznego” na potrzeby rejestracji wszystkich wystąpień, takie jak księgi abstraktów lub obszerniejsze materiały konferencyjne dla uczestników obrad, są przyjmowane na podstawie decyzji komitetu naukowego, podejmowanej na etapie kwalifikacji wystąpień konferencyjnych.

Jeżeli jednak publikacja konferencyjna ma mieć znaczenie dla rozwoju nauki oraz oceny dorobku uczestników konferencji, artykuły muszą zostać zrecenzowane (ang. *peer review*) niezależnie od kwalifikacji wystąpień konferencyjnych. W zależności od przyjętej strategii doboru tekstów oraz planowanej formy ich wydania recenzje mogą mieć charakter wewnętrzny (sporządzone przez radę naukową) lub zewnętrzny (sporządzone przez recenzentów dobranych np. przez wydawcę serii lub czasopisma).

Nawet w wypadku wewnątrz recenzowanej publikacji typu *proceedings*, która ma być opublikowana w formie wydawnictwa pokonferencyjnego, komitet naukowy powinien zweryfikować poziom merytoryczny i redakcyjny zgłoszonych tekstów, aby uniknąć publikowania takich, które zawierają błędy merytoryczne lub inne wady. W razie ich wystąpienia powinna skłonić autorów do wprowadzenia odpowiednich poprawek.

W strategii selektywnej należy wyłonić grupę artykułów spełniających określone wcześniej kryteria merytoryczne i redakcyjne. Ich lista może uwzględniać wiele szczegółowych aspektów, branych pod uwagę w typowych recenzjach wydawniczych, w tym np.:

- zgodność tytułu opracowania z jego treścią,
- ważność i aktualność podejmowanego zagadnienia,
- naukowość artykułu,
- oryginalność,
- walor poznawczy,
- walor aplikacyjny,
- poprawność metodyczna,
- przejrzystość wywodów,
- dobór i wykorzystanie literatury,
- struktura i układ treści,
- opracowanie formalno-językowe⁶.

⁶ Opracowanie własne na podstawie Formularz recenzji.

Jeżeli organizatorzy konferencji zajmują się również redakcją publikacji pokonferencyjnej, za recenzję i selekcję artykułów odpowiedzialny będzie komitet naukowy konferencji. Jeśli natomiast zakłada się wydanie publikacji pokonferencyjnej przez instytucję zewnętrzną (wydawnictwo uczelniane, redakcję czasopisma naukowego), która we własnym zakresie zajmuje się recenzowaniem artykułów, można przeprowadzić dwuetapową procedurę recenzyjną (recenzja wewnętrzna komitetu naukowego i recenzja zewnętrzna) lub pozostawić decyzję o przyjęciu bądź odrzuceniu tekstu recenzentom zewnętrznym. Wówczas – w przypadku odrzucenia tekstu przez redakcję serii pokonferencyjnej lub czasopisma naukowego – organizatorzy konferencji mogą zaproponować autorom alternatywną formę wydania tekstu.

13.2.3. Forma wydawnicza

Materiały z konferencji mogą mieć różne formy wydawnicze, takie jak:

- pojedynczy tom – książka wieloautorska; w zależności od przyjętej strategii doboru tekstów będzie to:
 - zbiór abstraktów wszystkich wystąpień, publikowany jako drukowana lub elektroniczna księga abstraktów; opracowanie tego rodzaju jest najczęściej przygotowywane na podstawie streszczeń przesłanych przez autorów wystąpień w formularzu zgłoszeniowym; pełni funkcję materiału informacyjnego dla uczestników konferencji, ma zarazem znaczenie promocyjne – staranne opracowanie księgi abstraktów, uwzględniające m.in. aspekt identyfikacji wizualnej, może mieć znaczenie w kreowaniu marki konferencji;
 - zbiór krótkich wersji wszystkich artykułów, publikowany jako księga konferencyjna na użytek uczestników obrad; podobnie jak księga abstraktów opracowanie takie jest przygotowywane przed rozpoczęciem obrad; ze względu na potencjalnie dużą objętość drukowanego tomu tego rodzaju organizatorzy powinni rozważyć możliwość publikacji księgi konferencyjnej w wersji elektronicznej – na płycie CD, nośniku USB lub w „chmurze”;
 - zbiór wszystkich zgłoszonych artykułów – publikacja pokonferencyjna typu *proceedings* bez selekcji lub z ograniczoną selekcją tekstów; organizatorzy, decydując się na to rozwiązanie, mogą ograniczyć długość artykułu (np. do 10 stron lub 20 tys. znaków) w celu zmniejszenia objętości i kosztów publikacji;
 - wybór kilku najlepszych tekstów – recenzowana monografia konferencyjna wyselekcjonowanych artykułów;
- tom serii wydawniczej – w tej formie publikowane są najczęściej:
 - recenzowane krótkie wersje artykułów (*proceedings*);
 - recenzowane i selekcjonowane pełne teksty artykułów (*transactions*);

- specjalny zeszyt czasopisma naukowego (lub dodatku do czasopisma naukowego) – w tej formie wydawane są na ogół recenzowane i selekcjonowane pełne teksty artykułów.

Każda publikacja konferencyjna może być przy tym wydana w postaci drukowanej lub elektronicznej. Wersja drukowana – choć wsparta wiekową tradycją, jest coraz częściej zastępowana formatem elektronicznym ze względu na jego dwie podstawowe zalety – wydanie cyfrowe z reguły ukazuje się szybciej, a jego publikacja jest tańsza niż analogicznej wersji papierowej. Warto również nadmienić, że Komisja Europejska zaleca „udostępnianie czytelnikom zrecenzowanych publikacji naukowych i wyników badań naukowych bezpłatnie i na możliwie jak najwcześniejszym etapie procesu rozpowszechniania oraz umożliwienie wykorzystywania i ponownego wykorzystywania wyników badań naukowych” (Zalecenie Komisji..., 2012). Polityka otwartego dostępu (*Open Access*) jest zalecana przede wszystkim dla publikacji, które były finansowane ze środków publicznych, lecz obecnie również coraz większa liczba utytułowanych serii wydawniczych oraz wysoko punktowanych czasopism, w których wydaje się też publikacje konferencyjne, ukazuje się wyłącznie w formacie cyfrowym, choć niekoniecznie jako edycja bezpłatna dla czytelników.

13.2.4. Ustalenie strategii

Przedstawione w podrozdziałach 13.2.1–13.2.3 opcje doboru, recenzowania ukształtowania formalnego tekstów, pozwalają organizatorom konferencji w różnym stopniu realizować scharakteryzowane wcześniej cele. Publikacja wszystkich zgłoszonych na konferencję tekstów prawdopodobnie zachęci do udziału w obradach potencjalnych uczestników, może jednak obniżyć prestiż konferencji i podnieść jej koszty. Zastosowanie ostrej selekcji artykułów z pewnością będzie skutkowało wysokim poziomem publikacji, co może przynieść uznanie środowiska naukowego, zarazem jednak podniesie „próg wejścia” artykułów. Odpowiadając na zróżnicowane potrzeby uczestników obrad, komitet organizacyjny może zaoferować autorom w ramach jednej konferencji kilka uzupełniających się rodzajów publikacji konferencyjnej. Dobrym przykładem takiego rozwiązania jest międzynarodowa konferencja *Contemporary Issues in Economy*⁷, podczas której zaoferowano aż cztery ścieżki publikacyjne:

- publikację abstraktu w księdze abstraktów (jego przesłanie było warunkiem udziału w konferencji);
- publikację krótkiej wersji artykułu (do 21 tys. znaków) w monograficznej książce konferencyjnej; książka ta była przygotowana jeszcze przed rozpoczęciem konferencji, wydana w wersji elektronicznej i udostępniona uczestnikom podczas obrad; ze względu na indeksowanie tego wydawnictwa w naukowych bazach danych autorzy zamieszczonych tekstów uzyskiwali również punkty zaliczane w systemach oceny dorobku naukowego;

⁷ Cykliczna konferencja organizowana przez Uniwersytet Warmińsko-Mazurski przy współpracy wielu polskich i zagranicznych instytucji. W 2021 roku odbyła się jej 11. edycja.

- publikację pełnej wersji artykułu (powyżej 21 tys. znaków) w dwóch tytułach czasopism naukowych, znajdujących się na liście czasopism punktowanych MNiSW; publikacja tekstu w obu czasopismach była uzależniona od recenzji wewnętrznej i zewnętrznej artykułu; autorzy musieli ponieść także część kosztów publikacji;
- równoczesne wykorzystanie ścieżki 2. i 3. – z zachowaniem pewnych dodatkowych warunków formalnych (Publikacje konferencyjne, 2021).

13.3. Planowanie, organizacja i realizacja publikacji

Planowanie wydania materiałów konferencyjnych należy zacząć od ustalenia potencjalnych miejsc i form publikacji, a także oszacowania kosztów wydawniczych. Trzeba je uwzględnić w preliminarzu finansowym konferencji, wskazując jednocześnie źródła finansowania, np. ze środków organizatora i/lub z opłat konferencyjnych (przynajmniej częściowo). Informację o tym, że koszt publikacji jest wliczony w opłatę rejestracyjną, należy podać do wiadomości uczestników w momencie uruchomienia rejestracji. Ważne jest też to, aby możliwie jak najwcześniej poinformować prelegentów o zasadach opracowania tekstu, a także uprzedzić ich o tym, że teksty będą podlegały recenzji, od której zależy, czy zostaną opublikowane w planowanym tomie.

Proces przygotowania i realizacji publikacji obejmuje:

- 1) Wybór formy wydawniczej i miejsca publikacji.
- 2) Oszacowanie kosztów wydawniczych z uwzględnieniem:
 - formy wydawniczej i wariantu publikacji (np. selektywnego),
 - przybliżonej liczby arkuszy wydawniczych (symulacje na podstawie doświadczeń z lat ubiegłych adekwatnie do przewidywanej liczby aktywnych uczestników),
 - materiału ilustracyjnego (druk w kolorze, na innym papierze – ustalenie maksymalnej liczby stron),
 - rodzaju oprawy (część nakładu, np. 1/3 może być w oprawie twardej, reszta w miękkiej),
 - liczby egzemplarzy (autorskich i przeznaczonych do dystrybucji).
- 3) Pozyskanie funduszy na sfinansowanie publikacji:
 - ze środków własnych (organizatora/współorganizatora),

- ze środków zewnętrznych:
 - z wpłat uczestników,
 - od władz wydziału, uczelni, miasta,
 - od sponsorów.
- 4) Nabór tekstów ogłoszony wraz z *call for papers*.
- 5) Wstępną redakcję merytoryczną tekstów (nie jest konieczna).
- 6) Recenzje artykułów:
 - opracowanie formularza recenzji (ilustracja 13.2),
 - podpisanie umów z recenzentami,
 - decyzje o publikacji wybranych artykułów.
- 7) Redakcję merytoryczną tekstów przez członków komitetu organizacyjnego i ew. komitetu naukowego.
- 8) Organizację tekstów:
 - określenie struktury treści tomu pokonferencyjnego lub numeru tematycznego czasopisma,
 - podział referatów według tematyki.
- 9) Przekazanie materiałów do wydawnictwa.
- 10) Podpisanie umów z autorami.
- 11) Pozyskanie zgód na publikację:
 - ilustracji, których nie wykonał autor artykułu, a co do których istnieją majątkowe prawa autorskie,
 - zdjęć wykonanych przez fotografów. Do zgody powinny zostać załączone miniaturki zdjęć (ilustracja 13.3).
- 12) Korektę językową tekstów przez pracowników wydawnictwa.
- 13) Korektę autorską I.

- 14) Skład.
- 15) Redakcję techniczną.
- 16) Korektę autorską II.
- 17) Opracowanie noty marketingowej.
- 18) Publikację dzieła.
- 19) Odbiór nakładu:
 - kontrolę ilościową i jakościową zamówienia,
 - ewentualne zgłoszenie zastrzeżeń ilościowych/techniczno-jakościowych z określeniem terminu ponownego odbioru części lub całości nakładu,
 - spisanie protokołu.
- 20) Rozliczenie kosztów wydawniczych.

FORMULARZ RECENZJI ARTYKUŁÓW DO TOMU PO KONFERENCJI XYZ					
Lp.	Tytuł	Ocena treści i zawartości merytorycznej	Ocena kompozycji i języka	Ogólna ocena artykułu	Przyjęcie do druku
1.	Tytuł 1	Nie wymaga poprawek, uzupełnienia	Nie wymaga poprawek	Bardzo dobry	Bez poprawek
2.	Tytuł 2	Wymaga poprawek, uzupełnienia	Wymaga poprawek	Dobry	Po dokonaniu drobnych poprawek
3.	Tytuł 3	Wymaga poprawek, uzupełnienia	Wymaga poprawek	Wystarczający	Po dokonaniu gruntownych zmian
4.	Tytuł 4	Wymaga poprawek, uzupełnienia	Wymaga poprawek	<div style="border: 1px solid black; padding: 2px;"> ? Ogólna ocena Niedostateczny Wybierz element. Wyróżniający Bardzo dobry Dobry Wystarczający Niedostateczny </div>	Nie kwalifikuje się do druku

Ilustracja 13.3. Przykład formularza recenzji artykułów
 Źródło: opracowanie własne.

Zgoda na wykorzystanie zdjęć

.....

(miejsce i data)

Ja, niżej podpisany(-na) –,
zamieszkały(-ła), wyrażam zgodę na wykorzystanie i publikację przez Wydawnictwo X w monografii XY zdjęć mojego autorstwa (załącznik), które wykonałem(-am) dnia w

Zgoda obejmuje: wykorzystanie, utrwalanie, obróbkę, powielanie, archiwizację, publiczne udostępnianie, jak również tworzenie, przechowywanie i użytkowanie kopii zapasowych i publikację za pośrednictwem dowolnego medium, w tym w wersji elektronicznej w globalnej sieci (Internet) oraz w formie drukowanej. Zgoda zostaje wyrażona bezterminowo, nieodpłatnie i bez ograniczeń podmiotowych i przedmiotowych.

Oświadczam, że zdjęcia zostały wykonane przeze mnie osobiście, posiadam do nich wszelkie prawa.

Przyjmuję do wiadomości, że ponoszę odpowiedzialność prawną za skutki wyrażenia niniejszej zgody, o ile okazałoby się, że naruszyłem(-am) interes osób trzecich.

.....

(podpis)

Ilustracja 13.4. Formularz zgody na wykorzystanie zdjęć w publikacji

Źródło: opracowanie własne.

13.4. Finansowanie oraz rozliczanie publikacji konferencyjnej

Publikacja konferencyjna jest jednym z większych kosztów obciążających budżet wydarzenia. Już na etapie projektowania konferencji organizatorzy muszą dokonać jej szacunkowej wyceny oraz zastanowić się nad możliwościami sfinansowania wydania. Jest to trudne zadanie ze względu na zmienny charakter tego kosztu, wynikający z przyjętej strategii publikacyjnej, liczby i objętości tekstów, rodzaju papieru i zastosowanych uszlachetnień druku oraz cen usług oficyny wydawniczej.

13.4.1. Wycena publikacji konferencyjnej

Koszt publikacji konferencyjnej jest uzależniony od wielu czynników, wśród których najważniejsze to:

- forma wydawnictwa – drukowana i/lub elektroniczna; ta druga jest wprawdzie mniej kosztowna⁸, ale przez część badaczy, szczególnie w naukach humanistycznych i społecznych, jest oceniana jako mniej prestiżowa⁹; często stosowanym rozwiązaniem jest publikowanie materiałów konferencyjnych (abstraktów, *proceedings*) w formie elektronicznej, natomiast publikacji selektywnej (*transactions*) w formie drukowanej;
- objętość publikacji – na etapie wstępnego szacowania kosztów można przyjąć, że jest ona równa iloczynowi zakładanej liczby i maksymalnej objętości tekstów (która powinna być określona w *call for papers* – por. podrozdział 8.2.2, 11.2.5 oraz 13.5)¹⁰; liczba tekstów będzie uzależniona od wybranej strategii doboru tekstów i formatu wydawniczego publikacji – jeżeli organizatorzy wybiorą publikację typu *proceedings* wydawaną w postaci monografii konferencyjnej, to maksymalna liczba tekstów będzie odpowiadała zakładanej liczbie wystąpień, natomiast dla publikacji selektywnej powinna zostać określona z góry; przykładowo, można oszacować, że *proceedings* z konferencji, na której wystąpi 30 prelegentów, przy założonej objętości tekstu do połowy arkusza wydawniczego¹¹, będzie miał objętość maksymalnie 15 arkuszy; podobną objętość będzie miała publikacja selektywna 50% najlepszych tekstów o objętości jednego arkusza; liczby te będą podlegały dalszej weryfikacji (zmniejszeniu), najpierw na etapie napływania zgłoszeń od uczestników (niektórzy z nich nie będą deklarowali przygotowania tekstu), a następnie w momencie przesłania tekstów oraz po decyzji komitetu naukowego o przyjęciu bądź odrzuceniu artykułu; ostateczna objętość publikacji będzie znana dopiero po wykonaniu redakcji i składu przez wydawnictwo;
- planowany nakład – nakład publikacji konferencyjnej jest wypadkową potrzeb organizatorów oraz praktyki i planu wydawniczego wydawnictwa; komitet or-

⁸ Cyfrowe publikacje typu książki abstraktów lub nawet *proceedings* mogą być opracowane i przygotowane siłami organizatorów, jednak wymagają poświęcenia czasu i pracy członków komitetu. Należy też uwzględnić, że nawet w wypadku samodzielnego opracowania publikacji koszty mogą wynikać z procesu recenzyjnego oraz konieczności archiwizacji i udostępniania publikacji w formie cyfrowej.

⁹ Jak już zaznaczono, cyfrowa postać publikacji jest zalecana m.in. przez Komisję Europejską. Warto też nadmienić, że (zgodnie z Rozporządzeniem MNiSW, 2019) za monografię naukową uznaje się każdą recenzowaną publikację książkową, spełniającą dodatkowo wymienione w przepisie przesłanki, przy czym elektroniczna forma publikacji nie ma wpływu na uznanie książki za monografię naukową.

¹⁰ W kalkulacji objętości powinno się także uwzględnić wstępy, indeksy oraz materiał ilustracyjny, który – szczególnie w publikacjach z wydarzeń jubileuszowych – może znacząco zwiększyć liczbę arkuszy wydawniczych.

¹¹ Arkusz wydawniczy – jednostka obliczeniowa objętości tekstu, stosowana przez wydawnictwa. Odpowiada 40 000 znaków typograficznych (ze spacjami).

ganizacyjny powinien określić, czy autorzy poszczególnych tekstów będą otrzymywać egzemplarze autorskie całej publikacji, ewentualnie odbitki swoich artykułów, czy też jedynie będą mieli dostęp do wersji cyfrowych, bez możliwości otrzymania drukowanego egzemplarza i w zależności od podjętej decyzji oszacować liczbę egzemplarzy zamówionych na swoje potrzeby; wielkość i podział nakładu są elementami umowy z wydawnictwem i w wielu przypadkach są zbliżone do nakładów wydawanych przez daną instytucję w poprzednich latach publikacji pokonferencyjnych¹²;

- standard i uszlachetnienia druku – w odniesieniu do wydawnictwa drukowanego tym, co podnosi cenę, może być np. niestandardowy rodzaj lub gramatura papieru, kolorowy druk, twarda oprawa, uszlachetnienia okładek (lakierowanie, foliowanie);
- ceny usług wydawniczych – przygotowanie publikacji obejmuje szereg czynności, o których wycenę organizatorzy powinni zapytać potencjalnego wydawcę; najczęściej działania te obejmują:
 - recenzje wydawnicze,
 - projekt graficzny/typograficzny,
 - redakcję i korektę tekstu,
 - skład i łamanie,
 - korektę techniczną,
 - koszty druku.

Wiele instytucji naukowych ma podpisane umowy „pierwszeństwa”, które wskazują domyślnego wydawcę publikacji¹³. Jeżeli taka umowa nie została zawarta przez instytucję macierzystą, wówczas organizatorzy powinni wyłonić wydawcę w drodze konkursu, zgodnie z zapisami ustawy z dnia 11 września 2019 r. – Prawo zamówień publicznych. W celu ustalenia kosztu publikacji organizatorzy muszą zwrócić się do wydawcy z prośbą o przygotowanie wstępnego kosztorysu, uwzględniającego opisane wcześniej cechy.

¹² Określając wysokość nakładu, warto wziąć pod uwagę zapis Rozporządzenia MKiS z dn. 6 marca 1997 r. w sprawie bibliotek uprawnionych do otrzymywania egzemplarzy obowiązkowych poszczególnych rodzajów publikacji oraz zasad i trybu ich przekazywania (Rozporządzenie MKiS, 1997), w którym wskazano, że jeżeli nakład nie przekracza 100 egzemplarzy, egzemplarze obowiązkowe (EO) są przekazywane jedynie Bibliotece Narodowej i Bibliotece UJ dla celów archiwizacyjnych, natomiast przy nakładzie wyższym EO trafiają również do 13 innych uprawnionych bibliotek w całym kraju.

¹³ Jest to najczęściej wydawnictwo uczelniane.

13.4.2. Finansowanie publikacji

Publikacje konferencyjne mogą być finansowane z:

- opłaty wnoszonej przez uczestników konferencji,
- dofinansowania z funduszy statutowych wydziału / uczelni / instytucji naukowych i kulturalnych,
- wpłat sponsorów,
- środków własnych organizatora konferencji.

Podstawowym źródłem finansowania jest opłata konferencyjna. Organizatorzy już na etapie tworzenia preliminarza finansowego powinni uwzględnić po stronie kosztów planowaną publikację oraz skalkulować wysokość opłaty, tak aby uwzględnić całkowity koszt wydania publikacji. Równocześnie należy podjąć starania o pozyskanie środków od instytucji macierzystej. Uczelnie, wydziały i placówki naukowe mają najczęściej przyjęte określone procedury wnioskowania o takie dofinansowanie. Wiąże się to z reguły z obowiązkiem pobrania od autorów prac, którym przysługują autorskie prawa majątkowe, oświadczeń o wyrażeniu zgody na nieodpłatne korzystanie z tych praw przez instytucję finansującą. Dodatkowym źródłem środków mogą być również wpłaty pozyskane od sponsorów konferencji. Należy pamiętać, że możliwość zamieszczenia w publikacji pokonferencyjnej materiałów promocyjnych sponsorów jest jednym z działań marketingowych, które organizatorzy mogą oferować w ramach świadczeń wzajemnych (por. podrozdział 9.4).

Pozyskanie środków na publikację z funduszy uczelni oraz z wpłat sponsorów pozwala zmniejszyć obciążenie kosztami uczestników konferencji, przekłada się zatem na obniżenie opłaty konferencyjnej.

W niektórych sytuacjach organizatorzy konferencji mogą zrezygnować z finansowania całego kosztu publikacji. Jest to praktykowane zwłaszcza w odniesieniu do tekstów publikowanych w utytułowanych seriach monografii i specjalnych numerach czasopism naukowych. Ich wydawcy pobierają niekiedy dwie opłaty za publikację artykułu – pierwsza, tzw. opłata zgłoszeniowa (ang. *submission fee*) jest wnoszona za samo zgłoszenie artykułu do publikacji, przy czym nie gwarantuje ona przyjęcia tekstu do czasopisma¹⁴. Druga opłata – ostateczna opłata wydawnicza (ang. *publication fee*) jest wnoszona w przypadku przyjęcia tekstu do publikacji, po uzyskaniu pozytywnej recenzji. Jeżeli organizator nie dysponuje wystarczającymi środkami, aby sfinansować cały koszt wydania, może z posiadanych funduszy opłacić jedynie opłatę zgłoszeniową.

¹⁴ W prestiżowych czasopismach notowanych w bazie Journal Citation Reports wysokość opłaty zgłoszeniowej wynosi około 100–150 dolarów.

13.4.3. Rozliczenie publikacji konferencyjnej

Przedstawiony w podrozdziale 13.3 proces przygotowania i wydania publikacji konferencyjnej kończy się z reguły długo po zakończeniu samych obrad, co sprawia, że rzeczywiste i dokładne jego koszty nie są znane na etapie opracowywania wstępnego preliminarza. We właściwym projekcie budżetu też mogą być określone jedynie w przybliżeniu. Planując publikację, organizatorzy powinni zabezpieczyć w budżecie odpowiednie środki, przyjmując co najmniej 10-proc. rezerwę finansową, która pozwoli uniknąć deficytu w sytuacji, gdy np. potrzebne będą dodatkowe recenzje tekstów, wzrosną ceny druku itp.

Wiele instytucji wprowadza formalny obowiązek rozliczenia finansowego konferencji w okresie do 1–3 miesięcy po zakończeniu obrad, nie później jednak niż przed zakończeniem roku kalendarzowego, w którym odbyła się konferencja. Wydanie publikacji pokonferencyjnej jest z reguły jedynym wydatkiem, który może być rozliczony w terminie późniejszym lub wykraczającym poza rok kalendarzowy, jednak wiąże się to koniecznością wnioskowania do władz jednostki lub uczelni o możliwość wykorzystania zarezerwowanych na ten cel środków w późniejszym terminie / nowym roku.

Finansowe rozliczenie konferencji i publikacji pokonferencyjnej powinno być dokonywane przez organizatora we współpracy z jednostkami administracyjnymi uczelni, odpowiedzialnymi za operacje finansowo-księgowo, na podstawie skompletowanej dokumentacji finansowej (umowy, faktury i rachunki). Przykład arkusza służącego do rozliczenia można znaleźć w serwisie internetowym Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach (Procedura postępowania..., 2015).

13.5. Informacje dla autorów

Zasady przygotowania publikacji powinny uwzględniać:

- **strukturę/organizację treści** (strona tytułowa, abstrakt, wstęp, metodologia, wyniki, omówienie wyników, ograniczenia badawcze, bibliografia);
- **objętość wyrażoną w liczbie wyrazów/znaków ze spacjami** (tak dla abstraktu, jak i tekstu głównego, z określeniem, czy liczone wraz bibliografią, czy bez niej);
- **sposób formatowania tekstu** (krój i stopień pisma, wyróżnianie śródtytułów i cytatów, wielkość wcięcia akapitowego, interlinia, wyrównanie, dzielenie wyrazów, szerokość marginesów);
- **opis i sposób dołączenia tabel i materiałów ilustracyjnych** (osadzenie w tekście głównym lub umieszczenie na końcu artykułu i/lub dołączenie w osobnym pliku w określonym formacie);
- **style cytowania i opisu bibliograficznego** (zgodne z Polską Normą PN-ISO 690:2012, lub wskazanym stylem, np. APA, MLA, Chicago, Harvard).

Należy podać je w mailu z zaproszeniem do udziału w konferencji oraz udostępnić na stronie wydarzenia. Jeśli jest planowana publikacja pokonferencyjna w czasopiśmie naukowym, wytyczne muszą być zgodne z konwencją przyjętą przez redakcję. Publikacja rozdziału w monografii wieloautorskiej również wymaga dostosowania do pewnych zasad, np. tych obowiązujących w danym wydawnictwie lub przyjętych przez redaktorów monografii. Z uwagi na specyfikę materiału (językową, tematyczną, dziedzinową) może się okazać konieczne zmodyfikowanie dotychczasowej konwencji. Ograniczone koszty publikacji wymuszają nierzadko również rezygnację z kolorowego materiału ilustracyjnego, o czym powinno się powiadomić autorów już na etapie opracowania przez nich artykułów. Dla optymalizacji prac związanych z przygotowaniem tekstu do składu warto rozważyć, w porozumieniu z wydawnictwem, opracowanie szablonu, w który autor, po zaimportowaniu do edytora tekstu, wpisze/wklei treść artykułu. Korzyścią z zastosowania szablonu jest oszczędność czasu i redukcja pomyłek wynikających z błędnego zrozumienia instrukcji redakcyjnych, ich wieloznaczności lub nadmiernego rozbudowania. Innym rozwiązaniem zamiast szablonu jest zastrzeżenie w instrukcji dla autorów, że teksty niespełniające wytycznych redakcyjnych nie będą przyjmowane, podobnie jak pliki niepodpisane zgodnie z przyjętym wzorem.

Oprócz sposobu formatowania tekstu w szablonie można też wskazać na przykładowe opisy bibliograficzne sporządzone zgodnie z przyjętą normą (np. Polska Norma ISO 690:2012), standardem/stylem (np. APA, MLA, Harvard, Chicago), co ułatwi sporządzenie bibliografii załącznikowej. Z uwagi na rosnącą różnorodność cytowanych źródeł zalecane jest podanie sposobu opisu nie tylko dokumentów tradycyjnych w formie papierowej, ale także tych dostępnych elektronicznie (książek, artykułów, wywiadów, recenzji, stron internetowych, materiałów audio i wideo).

Wnioski

1. Publikacja konferencyjna jest istotnym dopełnieniem obrad. Jej celem jest szczegółowe przedstawienie i rozwinięcie wystąpień konferencyjnych, utrwalenie przekazywanych treści i dokumentowanie obrad, rozszerzenie grona odbiorców omawianych zagadnień i wprowadzenie omawianych idei, odkryć i badań do obiegu piśmiennictwa naukowego.
2. Publikacje konferencyjne mogą być realizowane w różnych wariantach, różniących się strategią doboru tekstów, zasadami ich recenzowania oraz formą wydawniczą. Przykłady: księga abstraktów, publikacja zwięzła zawierająca wszystkie teksty wystąpień (*proceedings*), publikacja zwięzła zawierająca wyselekcjonowane teksty wystąpień (*transactions*), numer specjalny czasopisma, pojedyncze artykuły w czasopiśmie. Wszystkie wymienione formy mogą występować w wersji tradycyjnej i lub elektronicznej (dostępnej online lub w postaci płyty CD). Elementy strategii publikacyjnej są powiązane wzajemnymi zależnościami, mają też bezpośredni wpływ na koszt publikacji. Możliwości wyboru konkretnej ścieżki publikacyjnej są ograniczone przez zarezerwowane na ten cel zasoby finansowe. Szczegółową charakterystykę wariantów publikowania przedstawiono w podrozdziale 13.2.

3. Planowanie wydania publikacji konferencyjnych obejmuje wybór strategii publikacyjnej, oszacowanie kosztów i określenie źródeł finansowania, określenie zasad opracowania tekstów i przekazanie odpowiednich informacji autorom tekstów. Zestaw informacji dla autorów przedstawiono w podrozdziale 13.5. Proces realizacji publikacji szczegółowo omówiono w podrozdziale 13.3.
4. Publikacja konferencyjna w znacznym stopniu obciąża budżet wydarzenia. Organizatorzy już na wstępnym etapie organizacji konferencji muszą oszacować jej koszt, który jest uzależniony m.in. od wybranej formy wydawniczej, objętości publikacji, planowanego nakładu, standardu druku i cen usług wydawniczych.
5. Publikacje konferencyjne mogą być finansowane z wpłat uczestników konferencji, dofinansowania z funduszy statutowych instytucji organizujących wydarzenie, wpłat sponsorów oraz środków własnych organizatora. Rozliczenie kosztów publikacji następuje długo po zakończeniu obrad. Powinno być dokonywane przez organizatora we współpracy z jednostkami administracyjnymi uczelni, odpowiedzialnymi za operacje finansowo-księgowo, na podstawie skompletowanej dokumentacji finansowej.

Bibliografia

- Formularz recenzji. W: Informacje dla autorów Rozpraw Naukowych IGRR. Dostępny w: <https://www.geogr.uni.wroc.pl/informacje-dla-autorow-rozpraw-igrr>
- IEEE.org (2022a). Preparing Conference Proceedings for Publication. Available on: <https://www.ieee.org/conferences/organizers/preparing-conference-proceedings.html>
- IEEE.org (2022b). IEEE Transactions on Industry Applications. Available on: <https://ias.ieee.org/publications/ieee-transactions-on-industry-applications.html>
- Montesi, M. & Mackenzie, O. J. (2008). From Conference to Journal Publication: How Conference Papers in Software Engineering are Extended for Publication in Journals. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 59(5), pp. 816–829.
- Nalaskowski, F. & Zientarski, M. (2012). [Siedem] 7 grzechów głównych konferencji. *Kultura i Historia*, 22. Dostępny w: <http://www.kulturaihistoria.umcs.lublin.pl/pl/archives/4362>
- PN-ISO 690:2012: Informacja i dokumentacja – Wytyczne opracowania przypisów bibliograficznych i powołań na zasoby informacji.
- [Polityka NCN], (2020). Zarządzenie nr 38/2020 Dyrektora Narodowego Centrum Nauki w sprawie ustalenia Polityki Narodowego Centrum Nauki dotyczącej otwartego dostępu do publikacji z dnia 27-05-2020. Dostępny w: https://www.ncn.gov.pl/sites/default/files/pliki/zarzadzenia-dyrektora/zarzadzenieDyr-38_2020.pdf
- Procedura postępowania przy organizacji konferencji naukowych (2015). Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach. Dostępny w: https://www.ue.katowice.pl/fileadmin/user_upload/badania_naukowe/2016_02_05_podrecznik_konferencje_naukowe_UE_Katowice.pdf

- Publikacje konferencyjne (2021). W: Contemporary Issues in Economy. Dostępny w: <http://contemporary-issues.pl/index.php/pl/publikacje-konferencyjne>
- [Rozporządzenie MNiSW] (2019). Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie ewaluacji jakości działalności naukowej (Dz.U. z 2019 r. poz. 392 ze zm.). Dostępny w: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20190000392>
- [Rozporządzenie MKiS] (1997). Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 6 marca 1997 r. w sprawie wykazu bibliotek uprawnionych do otrzymywania egzemplarzy obowiązkowych poszczególnych rodzajów publikacji oraz zasad i trybu ich przekazywania (Dz.U. z 1997 r. nr 29, poz. 161 ze zm.). Dostępny w: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970290161>
- Wasserman, P. (1994). Obieg informacji w nauce i technice. *Zagadnienia Informatyki Naukowej*, 1-2(63-64), s. 5-17.
- [Zalecenie Komisji], (2012). Zalecenie Komisji z dnia 17 lipca 2012 r. w sprawie dostępu do informacji naukowej oraz jej ochrony (2012/417/UE). Dostępny w: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:194:0039:0043:PL:PDF&usq=AOvVaw2WGsKILsXbLVHZouTaxNoo>